

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора, професора кафедри кримінального процесу та криміналістики Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка Кучинської Оксани Петрівни на дисертацію

Топчій Наталії Степанівни на тему «Процесуальні засади забезпечення недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування», представлену до захисту у спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань зі спеціальності 081 Право

Ступінь актуальності обраної теми

Протягом останніх років в Україні відбулися значущі зміни в економічних та соціально-політичних умовах життя. Ці зміни призвели до збільшення кількісних показників організованої та транснаціональної злочинності, що призвело до особливої жорстокості та цинізму в скоєнні кримінальних правопорушень. Учасники кримінального провадження все частіше використовують вдосконалені, детально сплановані та вправно реалізовані методи фізичного та психологічного впливу. Забезпечення захисту прав та безпеки осіб, залучених до сфери кримінального провадження, а також забезпечення ефективності та об'єктивності розслідування передбачає використання стороною обвинувачення різних заходів, включаючи запобігання розголошенню інформації досудового розслідування. Необхідність збереження конфіденційності розслідування, насамперед, обумовлена тим, що особи, які подали відповідну інформацію, можуть постраждати від неправомірного розголосу наданої ними інформації.

Враховуючи вище сказане, актуальність теми дисертаційного дослідження Топчій Наталії Степанівни, яке присвячено інституту нерозголошення інформації досудового розслідування у кримінальному процесі України, не викликає сумнівів як у науковому, теоретичному, так і у практичному аспектах.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача

Методологічною основою роботи слугували загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: *діалектичний метод* надав можливість розглянути всі питання теми в динаміці, виявити їх взаємозв'язок і взаємообумовленість (розділи 1, 2, 3); *методи системного аналізу та системно-структурний* використовувалися під час аналізу нормативно-правового регулювання питання нерозголошення даних досудового розслідування (підрозділи 1.3, 2.1, 3.2); *статистичний метод* сприяв опрацюванню емпіричної бази як джерела надходження відомостей про предмет дослідження (розділи 1, 2, 3); *формально-логічний метод* сприяв дослідженню повноважень компетентних органів щодо нерозголошення даних досудового розслідування у кримінальному процесі України (розділ 2); *метод порівняльного правознавства* надав можливість провести аналіз чинного українського законодавства та законодавства інших країн світу щодо практики нерозголошення даних досудового розслідування (розділ 3); *метод прогнозування* застосовувався під час визначення напрямів впровадження інституту нерозголошення даних досудового розслідування у кримінальне процесуальне законодавство України з метою його вдосконалення (розділи 2, 3); *формально-юридичний метод* дозволив розкрити питання особливостей нерозголошення даних досудового розслідування у кримінальному процесі України, обґрунтувати висновки та пропозиції щодо внесення змін і доповнень до кримінального процесуального законодавства (розділи 1, 2, 3).

Дисертаційне дослідження висвітлює і вирішило низку теоретичних та практичних проблем щодо інституту недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування у кримінальному процесі України, формулювання обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення кримінального процесуального законодавства України та законодавства про нерозголошення відомостей у кримінальному провадженні.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях

Ціла низка результатів і висновків, які з них слідують були отримані вперше і мають високий ступінь наукової новизни. Вперше автором запропоновано доповнення до КПК України щодо запровадження особливого процесуального порядку ознайомлення із матеріалами кримінального провадження учасників кримінального провадження та забезпечення збереження у електронному кримінальному провадженні схоронності відомостей досудового розслідування; на основі вивчення прецедентної практики Європейського суду з прав людини сформовано рекомендації щодо недопустимості розголошення відомості досудового розслідування в Україні, зокрема, стосовно узгодженості національного законодавства з вимогами ЄСПЛ щодо обсягу таємниці досудового розслідування і режимів поширення відомостей про нього, особливостей використання інформації у кримінальному провадженні журналістами, прямої заборони уповноважених осіб правоохоронних органів розголошувати інформацію, яка може вплинути на справедливість правосуддя тощо; на основі аналізу судово-слідчої практики запропоновано алгоритм дій слідчого судді, судді щодо захисту даних, які стали відомі під час закритого судового розгляду; визначено порядок взаємодії органів досудового розслідування з прес-службами засобів масової інформації, в якому сформовано основні засади, процесуальний порядок їх взаємодії з метою недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування. Удосконалено пропозицію щодо включення норми, що забороняє розголошення інформації про особисте життя суб'єкта кримінального провадження без його письмової згоди, до статті 15 КПК України; доктринальну позицію щодо закріплення в КПК України зміст засади пропорційності, якою встановлюється, що будь-які обмеження прав людини під час кримінального провадження допускаються, якщо вони передбачені

нормами такого закону й у випадках, коли це дійсно необхідно; наукові погляди щодо захисту відомостей, що становлять державну таємницю, при відкритті процесуальних рішень іншій стороні, у зв'язку з чим запропоновано відповідні зміни до кримінального процесуального законодавства; пропозицію щодо удосконалення процедури фіксації попередження про відповідальність, в основі якої запропоновано доповнити частину 2 статті 222 КПК України положенням про те, що для фіксації попередження щодо недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування складається окремий протокол; визначення поняття «таємниця», під яким запропоновано розуміти тип конфіденційної інформації, яка охоплює дані в галузі оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та правопорядку, розголошення якої може завдати шкоди національній безпеці України. Дістали подальшого розвитку твердження щодо покращення чинного законодавства у частині охорони державної таємниці під час кримінального провадження через закріплення законодавчих положень, які відповідатимуть реаліям сьогодення та можуть бути реалізовані на практиці; пропозиція щодо удосконалення процедури фіксації попередження про відповідальність, в основі якої запропоновано доповнити частину 2 статті 222 КПК України положенням про те, що для фіксації попередження щодо недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування складається окремий протокол; наукова думка щодо внесення відповідних термінологічних змін до Кримінального кодексу України з метою уникнення подвійного трактування положень, які мають схожий зміст; обґрунтування змін до кримінального та кримінального процесуального законодавства щодо розширення переліку осіб, винних у розголошенні таємниці досудового розслідування, без отримання відповідного дозволу; особливості забезпечення нерозголошення відомостей досудового розслідування у зарубіжних країнах, зокрема щодо системи гарантій забезпечення таємниці досудового розслідування.

Результати дисертаційного дослідження опубліковані в фахових виданнях України, міжнародному виданні, також були представлені у вигляді доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях. Публікації повністю перекривають і вирішують завдання, що були поставлені в дисертаційному дослідженні.

Дослідження автора з відповідної тематики були впроваджені у законотворчу діяльність, практичну діяльність та освітній процес.

Таким чином дисертаційне дослідження Топчій Наталії Степанівни виконане на високому науково-методичному і методологічному рівнях.

Результати і положення дисертації, які виносяться на захист відповідають всім вимогам положення на здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими та логічними, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість результатів дослідження, положень та висновків досліджень дисертаційної роботи Топчій Наталії Степанівни не викликають жодних зауважень. Пропозиції щодо змін до законодавства достатньо обґрунтовані та мають теоретичне і практичне значення. Висновки дисертаційної роботи логічно витікають із отриманих результатів, а рекомендації базуються на висновках дослідження.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

В дисертаційній роботі здійснено комплексне спеціальне наукове дослідження, присвячене інституту недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування у кримінальному процесі України, а також

розроблено на цій основі пропозиції щодо вдосконалення законодавства та імплементацію в нього міжнародно-правових стандартів щодо зазначеного питання. Викладено доктринальні погляди на сучасний стан, розвиток та перспективи інституту недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування у кримінальному процесі в контексті національного та міжнародного законодавства. Виносяться на розгляд нові положення, які можуть слугувати для подальшого розвитку та вдосконалення науки кримінального процесу.

Здобувачка здійснила належну статистичну обробку отриманих даних. Поставлені наукові завдання виконані на високому методологічному рівні, а дисертантка оволоділа необхідними для рівня доктора філософії компетенціями.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження

Сформульовані і аргументовані у дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у:

– *законотворчій діяльності* – під час підготовки змін до чинного законодавства України з питань процесуальних засад забезпечення недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування (довідка Комітету з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України від 02 серпня 2023 р.);

– *практичній діяльності* – як рекомендації під час практичної діяльності органів досудового розслідування, а також у процесі проведення занять щодо підвищення кваліфікації (акт впровадження Управління дізнання Національної поліції України);

освітньому процесі – для проведення різних форм занять зі здобувачами вищої освіти денної та заочної форм навчання за такими навчальними дисциплінами: «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», «Кримінальний процес», «Методика і тактика захисту особи

у кримінальному процесі», «Докази і доказування у кримінальному провадженні», «Процесуальна діяльність прокурора» (акт впровадження Державного податкового університету від 20 квітня 2023 р.; акт впровадження Державного університету «Житомирська політехніка» від 11 серпня 2023 р.).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому

Дисертаційна робота Топчій Наталії Степанівни викладена українською мовою на 214 сторінках. Структура роботи відповідає вимогам МОН України та положенню про присудження ступеня доктора філософії. Вона структурована і складається з анотації, переліку умовних позначень, змісту, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Результати дослідження представлені у 7 додатках на 14 сторінках.

Анотація у стислій формі представляє основні тези дисертаційного дослідження, наводить перелік публікацій, в яких викладені основні результати представленого дослідження. Анотація викладена українською і англійською мовами. У вступі визначено об'єкт і предмет дослідження, наведено актуальність вибраної теми, зазначені особисті внески дисертантки та інформацію про апробацію дисертації на профільних заходах.

У розділі 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження проблем забезпечення недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування» вказано, що процесуальні засади забезпечення недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування досліджувалися у наукових працях багатьох українських і зарубіжних учених, проте всі ці дослідження переважно присвячені загальним положенням таємниці досудового розслідування. Натомість залишається багато проблемних питань в аспекті чинного законодавства, які потребують більш детального вивчення.

Наголошено, що інформація, яка отримана під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, підлягає захисту за кримінальним процесуальним законодавством. Однак чинне кримінальне процесуальне законодавство не є чітким та узгодженим. У процесі розслідування таких кримінальних правопорушень представники правоохоронних органів звертаються до різних нормативно-правових актів. Тому чинний Кримінальний процесуальний кодекс України потребує подальшого вдосконалення.

Визначено, що електронне кримінальне провадження є формою кримінальної процесуальної діяльності, яка ґрунтується на складових алгоритмах автоматизованих кримінальних процедур, що включають Єдиний реєстр досудових розслідувань та інтегровані з ним електронні інформаційні системи.

Реалізація концепції електронного кримінального провадження включає такі характеристики запровадження: 1) оптимізація процедури досудового розслідування для більш ефективного проведення його етапів; 2) удосконалення контролю і нагляду над процесом розслідування для забезпечення більшої прозорості та відповідності правових стандартів; 3) зменшення витрат з бюджету шляхом оптимізації процесів і використання електронних ресурсів; 4) зменшення кількості співробітників, оскільки автоматизовані системи можуть виконувати деякі завдання без потреби у присутності людей; 5) усунення бюрократичних процедур і скорочення часу, необхідного для завершення розслідування; 6) підвищення довіри громадськості до правоохоронних органів через більш прозорий та ефективний процес розслідування; 7) спрощення кримінальної процесуальної діяльності шляхом використання автоматизованих алгоритмів та електронних систем; 8) мінімізація ризику корупції шляхом забезпечення прозорості й електронного контролю; 9) використання ефективних методів електронної комунікації для швидкого та безпечного обміну інформацією; 10) автоматизація процесів, що дозволяє знизити ручну працю і забезпечити більшу точність та ефективність виконання завдань.

У розділі 2 «Заходи щодо захисту інформації у кримінальному провадженні» наведено перелік відомостей, що становлять таємницю досудового розслідування та наголошено, що він не є вичерпним, адже стосується індивідуально та конкретно кожного кримінального провадження. І за кожним конкретним кримінальним провадженням така інформація може відрізнятися. Визнано за доцільне чітко визначити та закріпити у кримінальному процесуальному законодавстві умовний перелік відомостей, які можуть становити таємницю досудового розслідування, або відомості, які можуть бути віднесені до неї.

Акцентовано увагу на тому, що недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування варто досліджувати в розрізі окресленого кримінальним процесуальним законом обов'язку суб'єктів, що дізналися дані досудового розслідування внаслідок безпосередньої участі в ньому, не розголошувати їх без дозволу слідчого, прокурора.

Доведено, що збереження інформації є одним з основних обов'язків як сторони захисту, так і сторони обвинувачення у кримінальному судочинстві. Адже до відомостей, які становлять таємницю досудового слідства, може належати інформація не тільки про особливості кримінального правопорушення, а й відомості про учасників кримінального провадження, їх персональні дані, через які зловмисники можуть чинити опір й умисно перешкоджати проведенню інших процесуальних дій та у такий спосіб впливати на результати кримінального провадження.

Аргументовано, що суд, ухвалюючи рішення про призначення судового засідання та вирішуючи питання про розгляд кримінального провадження в закритому судовому засіданні щодо всього судового розгляду або його частини, забезпечує баланс публічності та конфіденційності у кримінальному судочинстві.

Розділ 3 присвячений перспективам удосконалення захисту інформації у кримінальному провадженні на основі запозичення зарубіжного досвіду. У розділі вказано, що нерозголошення відомостей досудового розслідування є

одним із принципів кримінального процесу деяких зарубіжних країн. Проте цьому інституту приділяється недостатня увага з боку законодавця: майже у всіх державах таємниця досудового розслідування, її межі, суб'єкти, гарантії дотримання врегульовано фрагментарно. Більше того, поняття «таємниця досудового розслідування» вживається у зарубіжних країнах досить рідко.

Із наведених положень міжнародних нормативно-правових документів можна зробити висновок про те, що ці документи визначають важливі принципи щодо інформаційних відносин у кримінальному провадженні, зокрема: забезпечення політики поширення інформації та вдосконалення інформаційних відносин з громадськістю; захист прав і гідності людини та збереження конфіденційної інформації; гарантування презумпції невинуватості шляхом унеможливлення шкідливого досудового оприлюднення, що може порушити право на справедливий суд; визнання права компетентних державних органів зберігати таємницю досудового розслідування; розділення слідчої таємниці від висунення звинувачення чи застосування запобіжних заходів.

Ці принципи демонструють баланс між правом на інформацію та потребою у забезпеченні справедливого судочинства, зокрема шляхом збереження таємниці слідства. Документи визнають важливість інформування громадськості, але одночасно ставлять обмеження на розголошення деяких інформаційних деталей, що можуть негативно вплинути на права підозрюваного, обвинуваченого.

Проблема правового регулювання збереження слідчої таємниці на законодавчому рівні залишається актуальною, і необхідність уточнення статті 222 КПК України, зокрема стосовно обсягу і режиму розголошення відомостей досудового розслідування, все ще існує. Важливо продовжувати роботу над удосконаленням законодавства, забезпечуючи чіткість, прозорість та відповідність міжнародним стандартам у цій сфері. За результатами дослідження запропоновано ряд змін до кримінального процесуального

законодавства щодо підвищення ефективності охорони таємниці досудового розслідування.

Висновки повністю відповідають отриманим результатам, завданням та меті дисертаційного дослідження.

Список використаних джерел складається зі 178 посилань на реферовані джерела в вітчизняних і міжнародних виданнях, наукові огляди та положення.

Таким чином, дисертація Топчій Наталії Степанівни відповідає існуючим вимогам та є завершеною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання щодо інституту недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування у кримінальному процесі України.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці

Отримані результати дисертаційного дослідження Топчій Наталії Степанівни щодо недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування у кримінальному процесі України рекомендується для використання у діяльності закладів вищої освіти, в науково-дослідницьких розробках наукових установ, дослідниками при написанні статей та монографій, плануванні досліджень по даному напрямку.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Н.С. Топчій, водночас необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту.

1. Авторці доречно було б більше уваги у тексті дисертаційного дослідження приділити окремим суб'єктам щодо їх обов'язку не розголошувати дані досудового розслідування. Так, поза увагою законодавця залишилися такі суб'єкти кримінальної процесуальної діяльності, як заявник, секретар судового засідання та судовий розпорядник, які в силу виконання своїх обов'язків також можуть володіти інформацією, яку не можна розголошувати. Необхідно висвітлити позицію, чи має на цих суб'єктів розповсюджуватися правило щодо нерозголошення даних досудового розслідування.

2. До теперішнього часу у теорії залишається дискусійним питання щодо включення до кола суб'єктів кримінального правопорушення, передбаченого положеннями ст. 387 КК України підозрюваного та обвинуваченого. Одні дослідники, вважають, що попередження підозрюваного та обвинуваченого про недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування не ґрунтується на законі і не узгоджується з їх правом на захист. Інші наводять переконання, що вказані учасники не можуть бути повністю виключені з кола суб'єктів даного кримінального правопорушення. І третя група науковців робить більш категоричні висновки, вважаючи, що слідчий вправі попередити підозрюваного про неприпустимість розголошення певних відомостей без дозволу осіб, які здійснюють провадження. Під час прилюдного захисту хотілося б почути, яку позицію підтримує авторка дисертаційного дослідження щодо вказаного питання.

3. Водному із пунктів новизни вказано, що авторкою визначено порядок взаємодії органів досудового розслідування з прес-службами засобів масової інформації, в якому сформовано основні засади, процесуальний порядок їх взаємодії з метою недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування. Доцільно було б окремим додатком розробити рекомендації щодо взаємодії органів розслідування і ЗМІ для уникнення розголошення інформації розслідування.

4. Науково цінним, безперечно, є проведене автором опитування практичних працівників та вивчення статистичних даних Офісу Генерального прокурора України, Верховного Суду, інших судів загальної юрисдикції, Європейського суду з прав людини, проте, в роботі не в достатній мірі наведено прикладів за вивченими матеріалами.

Висловлені зауваження носять переважно уточнюючий характер і не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження. Вони переслідують мету запросити автора до наукової дискусії та врахувати зазначені зауваження у подальшій науковій розробці проблематики дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності

У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота Топчій Наталії Степанівни є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

1. Дисертаційна робота Н.С. Топчій на тему «Процесуальні засади забезпечення недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. В ній отримано нові науково обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці і вирішенні проблем недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування у кримінальному процесі України.

2. Дисертація Н.С. Топчій на тему «Процесуальні засади забезпечення недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та

практичною значимістю відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, п. п. 6, 7, 8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Таким чином, дисертаційне дослідження «Процесуальні засади забезпечення недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування» заслуговує позитивної оцінки, а Топчій Наталія Степанівна - присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального
процесу та криміналістики
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка**

 Оксана КУЧИНСЬКА

Відомо засвідчено
вчена секретар НДЧ
Караульча Н.В.
2023р.

